

A közszolgáló városi lap

Hogyan tovább Esztergom és Vidéke?

(Adalékok az EVID történetéhez – 2. rész)

„Nekünk egy szabadelvű, független lapra van szükségünk, amely úgy a városi mint a megyei érdekeken kívül magán emberek érdekeit sohasem szolgálja.

Nekünk független álláspontu, egyenes szavu, irodalmi színvonalon álló, lelkiismeretes szerkesztőre van szükségünk, a ki városunk és megyénk történetéhez nem járul hamis adatokkal.

Nekünk érdekeink hű képviselőjére igazságos, szakavatott, tapasztalt és tekintélyes szavu munkatársak körében szerkesztendő lapra van szükségünk” (Dr. Kőrösy László, 1879)

Bevezető (helyett)

Egy lap, amelyet kétszer alapítottak: Esztergom és Vidéke

Sorsjelkép. Történelmünk forgószelei által megtépázható – ergo megtépázott – vitorla. Mert valakinek mindig útjában volt. Akárcsak a város maga, Esztergom. Hol a félholdnak, hol a kétféjú sasnak, hol az ötágú csillagnak. A levegő-ég éppen e tájon (is) „szolgálatos” urainak. Porig rombolták, lóporos hordókkal szétverték, hídjait levegőbe röpítették, s már a legnagyobb megalázást is készítették számára: nevének eltörlését. S mégis: Esztergom él. Mert a túlélőknek minden fergeteg után volt akarata az újrakezdéshez. Erőtlenül, eszköztelenül is. Ezért hát kövek után néztek, s az apró kavicsokból az akarat sziklát cementelt. Nem hetek-hónapok alatt, hanem sokszor generációkon át.

Történelmi léptékben mérve a város lapja akár ifjúnak is mondható. Az idők sodorvonalát azonban ő sem kerül(het)te el. Pedig, mint lap, megtehetné volna. Ebben a városban 1863 óta tucatnyi lap tűnt fel, és merült alá nem sokkal később. Mert ők megtették. Mert az apró kavicsokhoz cementet szélárnyékból szélfúttá helyre vinni nem vállalták. A város – közösség. Csak az az újság állíthatja magáról, hogy a város lapja, amely vállalja az akarat-cementelést. Amely vállalja saját közössége szolgálatát. A közszolgálati szolgálatot. Dr. Kőrösy László, az Esztergom és Vidéke első vérbeli főszerkesztője mondotta: „Minden valamirevaló vidéki lap csak annyiban jogosult, a mennyiben közönsége érdekeit képviseli. A közönség pártfogása pedig csak annyiban megérdemelt, a mennyiben a vidéki lap érdekeink hű képviselője.”¹

Alfa és Omega – tömörebben aligha lehet programot fogalmazni. Igen, ilyen egyszerű egy

városi újság feladata. S mégis mennyire bonyolult! Mert: ha ezt teszed – élsz. Ám: ha ezt teszed – elnémítanak. Az ellentmondás csak látszólagos: mert az olvasó, ha sajátjának érez, végül is életre ítél. Mert csak az Olvasó örök, a megtépázó forgószelek jönnek-mennek. A vitorla újból kifeszül, bár mindahány matróz tudja: holnap újra jöhet egy még nagyobb vihar. Navigare necesse est – vitorlaszaggató időben is. Embert próbáló időkben is vinni kell a hírt, a reményt, és ha úgy adódik, a lármafát – vinni a cementet a közösen megálmodott építményhez. Seghers mondja: „Szerző és olvasó titkos szövetségben vannak: szeretnék együtt kideríteni az igazságot.”²

Megjelenésétől, 1879-től mostanáig az Esztergom és Vidékét kétszer kellett „megalapítani”. Most ismét vitorlapróbáló idők elé néz. Azzal a különbséggel, hogy most önszántából. A városért, a várossal, az Olvasóért egy olyan lapot kell kimunkálnunk, amely egyrészt megőrzi mindazokat az értékeket, amelyeket elődeink testáltak ránk, másrészt azonban nyitott az új kihívásokra. Nem mereng a múlton, de merít belőle, nem borong a jövőn, hanem segíti tudatos megtervezését. Az általunk első alapító-főszerkesztőként tisztelt dr. Kőrösy László 1879-es programkiáltványában tette fel először ezt a kérdést: mit kívánunk a helyi laptól? Válasza: „... hogy helyi és vidéki érdekeinket legőszintebben szolgálja. Megköveteljük, hogy a társadalom irányeszméi mellett folytonosan izgasson, lelkesítsen, s azok kivitelében tetemes része legyen. Megköveteljük, hogy a közönség lelkesedésével lelkesüljön, vagy a közönség kárhózatával kárhóztasson. Szóval, hogy a közönség érzésének kifejezője legyen.”³ A lap jövője múlhat azon, hogy képes lesz-e közszolgálni, nem pedig érdekcsoportokat kiszolgálni. Dolgozatunk célja a szolgálat – a közszolgálat! – lehetséges útjainak feltérképezése, szerkesztési eszköztárunknak ehhez igazított feltöltése.

Honnan tovább?

Az első alapítás

Esztergomban viszonylag későn indult meg az időszaki lapok kiadása. Okait nem boncolgatjuk, mivel dolgozatunk témáján kívül esik.

Az első újság 1863. január 4-i dátumot viseli a fejlécen. Címe: Esztergami Ujság. Tulajdonosa és kiadója az a Pongrácz Lajos, aki korábban Kossuth Pesti Hírlapjának honti tudósítója volt. Mondhatni: szakember. Lapja azonban rövid életűnek bizonyult, mindössze három esztendeig jelent meg. Megszűnte után Haán Rezső, aki Pongrácztól még 1863 folyamán átvette az Esztergami Ujság szerkesztését, majd megvásá-

rolta tulajdonjogát is, 1867. szeptember 15-én Esztergomi Közlöny címmel újabb lapot indít. Az Esztergomi Közlöny majd három évtizeden át a város egyik fontos véleményformálója.

Feltételezhető, hogy ez a lap lehetett az első újság, amely Kőrös László számára is „ablakot nyitott a világra”, hiszen a városban született 1856. június 27-én, Kucsera Lászlóként. A helybeli bencés gimnáziumban tanult, majd Pesten magyar–német szakon tanári diplomát szerzett, később doktorátust is. Tanár volt – a századfordulón Pesten, az V. kerületi főreálban is tanított –, de ő mindenekelőtt újságírónak, szerkesztőnek tartotta magát. Mi szépíróként, irodalomtörténészként is számon tartjuk: négy regényt írt, számtalan elbeszélést, karcolatot. Irodalomtörténészként az esztergomi íróelőd, Rummy Károly Györgyről írott műve a legjelentősebb. Ő maga az Egyiptom művészete című, 500 oldalas könyvét tekintette élete fő munkájának. E könyvről a helyi kutatók azt tartják, hogy ez az első magyar nyelven megjelent munka a témában.

Alig 23 éves, de már kiforrott véleménye van általában a sajtóról, különösképpen a városi lapról. Ezt a véleményét öntötte formába 1879-ben a Szabadelvű sajtót! című röpiratában, amelyben az Esztergomi Közlöny hanyatlásának okait tárta fel: „A lap már nem volt a nagy közönség, hanem csak egyes kasztok és emberek lapja. A lap már nem volt a függetlenség, hanem a meghódoltság lapja. Ezért ábrándult ki a közönség.”⁴

Már túl van a pesti diákéveken, ahol a fővárosi sajtóról benyomásait szerezte, úgymond első kézből. Azt is tisztán látta, hogy szülővárosától, s általában a kisvárostól idegen az a fajta „felpörgetett” újságírás, tömegigényeket kielégíteni igyekvő szenzációkeresés. Tehát nem véletlenül fogalmazott így: „Helyi laptól nem követelünk lehetetlent. Mert nem tartjuk lehetetlennek a közügy őszinte szolgálatát. Szolgálja tehát városunk minden érdekét lelkesen, fölláldozó igazságszeretettel, függetlenül és egyenes szóval.”⁵

Rövidesen alkalma lesz eszméit, a sajtóról vallott felfogását a valósággal szembesíteni. Még ebben az esztendőben megindul az Esztergom és Vidéke, amelynek főszerkesztője Kőrös László lesz. A lap beköszöntőjében természetesen visszatérnek azok a programpontozatok, amelyek a röpiratban is – bár más kontextusban – szerepelnek. E programhoz az újság – Kőrösnek Pestre távozása, majd az 1911-ben bekövetkezett halála után is – 65 éven át igyekezett híu maradni. Titkok megfektetésére nem vállalkozunk, csak sejtjük: ez a következetesség is szerepet játszhatott abban, hogy alapításától a véglegesnek hitt megszüntetéséig az Esztergom és Vidéke volt az az egyetlen helyi lap, amelyet az előfizetők, az olvasók elpártolása miatt szüneteltetni soha nem

kellett. Amikor elhallgatott, azt a hatalom tiltó szavára tette. Mert elhallgattatták a vörösök is, a nyilasok is, 1945 után „non grata” lett az új hatalom szemében is. Negyven évig e lap nevét csupán helytörténeti írások, kiadványok jegyzetapparátusában lehetett leírni. Persze, ez sem adott meg minden lapnak. Forrásnak lenni – idők által kiállított bizonyítvány!

A második alapítás

A 80-as évek elejétől mindinkább érezhető, hogy a hatalom a tömegkommunikáció területén (is) fokozatosan engedményekre kényszerül, mert belátja: a világméretűvé vált kommunikáció előtt nem tud sorompókat állítani, akkor inkább meg kell próbálni úgy engedni, hogy azért a gyeplő kézben maradjon. Szűkebb, a hatalom számára megbízható körökben a „hogyan, mi módon” kérdése már korábban is vita tárgya, de a nagyközönség alighanem 1980-ban „veszi a jelzést”. A Kossuth Kiadónál ugyanis ekkor jelenik meg Óvári Miklós: Történelem, ideológia, kultúra című, válogatott beszédeit és cikkeit tartalmazó kötete. Ennek egyik fejezete A sajtó, rádió, televízió feladatai címet viseli, a lábjegyzet szerint egy országos újságíró-aktívaértekezleten tartott előadásának szövege. Jól ismert szövegek az elvárásokról, a pártos kiállásról stb. Ám, ha mindjárt az elején nem unjuk meg az épületes szövegelést, 15 sűrű oldal után lám csak mit olvashatunk: „Az információ nem magántulajdon. Aki az információt adja, nem szívességet tesz, hanem kötelességét teljesíti. (...) A hírek, az információk gyors és pontos továbbítását nem elsősorban a sajtó igényli, hanem a közvélemény, s ehhez joga van.”⁶

Az új helyzet hamar „kitermeli” a tudományos megalapozást is. 1984-ben, szintén a Kossuthnál, Szekfű András: *A tömegkommunikáció új útjai* címmel (a Távlatok sorozatban) egy százoldalas „zsebkönyv” jelenik meg. Szerzőnk már a bevezetőjében kimondja: a kommunikációs rendszer világméretű átalakulása 2000-ig gyökeres változásokat eredményez az információ gyűjtésében, feldolgozásában, tárolásában és továbbításában, s ez Magyarország számára kényszerpályát jelent, mivel több okból nem teheti meg, hogy ne vegyen részt a kommunikációs viszonyok átalakulásában. Másfelől: „Visszatérő döntékényszer állapotában leszünk akkor, amikor a döntések elhalasztása vagy elmulasztása is már a döntés egy bizonyos (és általában, ha nem is mindig, hátrányos) válfaját jelenti.”⁷ A szakértelemmel és logikusan végigvezetett eszme-futtatás majdnem végállomásán egy olyan – szempontunkból a legfontosabb – témához ér, amely a helybeliség és a tömegkommunikáció viszo-

nyát, mindeleddig tabutémát, boncolgatja: „Ma a megyei lapok tulajdonképpen egymást kizáró funkciók vállalásának kényszerében működnek. Egy sajtóstruktúra ugyanis sokpillérű építményhez hasonlít, s ha bizonyos pillérek hiányoznak, úgy a megmaradókra túlméretezett terhek jutnak – az építmény billeg. (...) A szomszédságon túlnövő, de megyénél kisebb helybeliségek (...) ma strukturálisan kimaradnak a helyinek nevezett tömegkommunikációból. Strukturális kimaradáson az értendő, hogy ezek ma nem képeznek autonóm egységet, nincs saját közlési eszközük:”⁸ Mi következik ebből a nagyon sokatmondó tényközlésből? Ki kell terjeszteni az „alkotóműhely-elvet”! Ami viszont már nem csak a hatalom szócsöve... De lássuk, miként indokol szerzőnk: „Az egymástól személyi összetételükben is független műhelyeknek lenne egy komoly, mellékes előnye is. Nagyon megnövelnék a (...) munkatársak autonómiáját, javítanák közérzetüket, mozgási lehetőséget teremtenének számukra.”⁹ A helybeliségről így vélekedik: ez „napjaink talán leglényegesebb struktúráképző ereje”, mert „a társadalomban sok más olyan erővonal található, amelyek mentén alakulhatna a hazai nyomtatott és elektronikus sajtó szerkezete”. Nem tudhatjuk, hogy a legfelsőbb ideológiagyártó műhelyekben mit szóltak eme eszme-futtatáshoz, mert végül is szerzőnk nem hagy kétséget afelől, hogy a reformjavaslat mi célt szolgálna: „A decentralizált, a kooperatív elvre épülő, a műhelyek egymásmellettségén alapuló tömegkommunikációs struktúra az egyik legjobb elősegítője lehet annak, hogy a magyar tájékoztatási rendszer behozza lemaradásait, és felnőjön az átalakuló-megújuló gazdasági-politikai viszonyok kihívásaihoz.”¹⁰ Ha akarjuk, ez utóbbi mondatot értelmezhetjük úgy is, hogy íme, a ki-törési irány, éljünk vele!

Hogy ennek a könyvecskének volt-e egyáltalán valamilyen szerepe abban, hogy a helybeliség-kommunikáció összefüggésében Esztergom néhány értelmiségije kiötölte egy műsorfüzet-köztösbe bújtatott városi kiadvány megjelentetését, bizonyítani nem tudjuk, az esemény részvevői utólag erre is, arra is hivatkoznak. A tény viszont tény: 1985 őszen születik meg a döntés a városi tanácsban, hogy saját gondozásban egy havi rendszerességgel megjelenő műsorfüzetet jelentet meg. Az előterjesztésben a javaslattevők az Esztergom és Vidéke címet ajánlják, s ezt megfelelően – az egykori lap demokratikus vonalára hivatkozással – alá is támasztják. A kiadvány címében az „...és Vidéke” burkoltan, de az egykori Esztergom vármegye községeire utal, igaz erről most még szó sem esik, az előterjesztés „vonzáskörzet”-ről szól. Esztergom idegenforgalmi célpont, illő hát a vendéget arról is tájékoz-

tatni, mire számíthat a közeli községekben: Dömösön, Pilismaróton, Tokodon, Táton, Nyerges-újfalun, Lábatlanon. S az sem mellékes, így e községek anyagi támogatására is számíthat a kiadvány.

Az első szám 1986 januárjában jelent meg, zseblap formátumban. Az akkori tanácselnök-helyettes, Simon Tibor tanár írta a beköszöntőt. Történelmi visszapillantással kezdte, majd a jelen ívén át a jövő felé fordult. Ebben, az általa felvázolt jövőben fogalmazta meg a kis füzet értelmét, célját: „...információt közvetítsen, értelmezzen, viszont-csatornákat indítson el, társadalmi kapcsolatokat teremtsen. S ha e szerepét betölti a régió művelődési és kulturális életében, a tömegkommunikáció további szélesítését célzó, évszázados hagyományra támaszkodó törekvéseink kiindulópontja lehet.”¹¹ A kis füzetecskét látva, bizonyára voltak, akik e sorokon derültek – ugyan, Esztergomnak saját újságja legyen?! Az események nem őket igazolták: 1988 januárjától már egy méreteiben jelentősen megnőtt műsorfüzetet vehetett kézbe az olvasó. S már nem is annyira a műsorokért volt érdemes fellapozni, hanem egyre nyilvánvalóbban politizáló cikkeiért. Míg a megyei lap töretlen harcossággal képviselte az agonizáló rendszert, egy kisvárosi lap (= közéleti műsorfüzet) mind több gondot okoz a helyi párthatalomnak. S ami még bosszantóbb: ehhez adják magukat a helyi intézményvezetők, neves szakemberek, sőt közéleti személyiségek. Sebő József felelős szerkesztőt havi rendszerességgel citálják a Zöld Házba, a városi pártbizottság első embere elé.

Azonban a műsorfüzetet már nem lehet megszüntetni, túl sokan bábáskodnak körülötte, üzemek, intézmények, magánszemélyek. Meg már az idő széljárása sem kedvez az ilyen elhallgattatásnak. Valahol elhangzik: fiúk, menekülés csak előre lehet! S 1988 egyik őszi péntekén a Városkapu cukrászdában (kávéházban?) a helybeli értelmiségiek egy csoportja, „a műhely”, elhatározza: karácsonyra Esztergomnak újra újságformájú lapja lesz! A lelkesedés egy pontnál lehűl: milyen újság az, amelynek fejlécén a „Műsorfüzet” alcím olvasható? Csapdahelyzet. De akik már eddig eljutottak, nem adják fel egykönnyen. A mi nyelvünk nem hiába híres arról, hogy rokon értelmű szavakban és szinonimákban az egyik leggazdagabb: a műsorközlést – sajtóelméleti megközelítésben – hírközlésként, közleményként, tudósításként is értelmezni lehet. Legyen hát az új formátumú lap „alcíme”, vagy ahogy hivatalosan mondják, jellege: „Művelődési, helyismereti, idegenforgalmi tudósító”. A lap 1988 karácsonyán ezzel az új megjelöléssel került ki a nyomdából. A hatalom, persze, észlelte a váltást – elvégre igazi újságot látott, amelynek első oldalán, végig a fejléc fölött

ez a köszöntő állt: „Bort , bűzát békességet hozzon az új év népünknek, egész magyar nemzetünknek!” (Természetesen, nem a történelmi Kisgazdapártra utalt ezzel a lap, bár a háború utáni újjáépítést Esztergomban kisgazdapárti polgármester vezette, akire máig büszke a város.) A fejléc alatt Arany János: Csanád című költeményének hat versszaka, mellette az ősi városháza (Bottyán generális palotája) linómetszeten, ez alatt pedig a felelős szerkesztő karácsonyi köszöntője, felcímében a kérdés: Esztergom lesz II. János Pál szálláshelye? A városi pártbizottság kereken 20 sornyi helyet kapott ezzel a sokatmondó-jelző címmel: Mégis lesz városi párttertekezlet.

Tehát a hatalom érzékelhette a váltást, ezt jelezte is, de ténylegesen ellene tenni nem tudott. Lehet, hogy nem is akart. Az események felgyorsultak, az egykori tanácselnököt „elfűtta” a szél, a tanácstestület a város vezetésével Simon Tibort bízta meg. Első teendői közé iktatta az új lap „törvényesítését”, a lapengedély megkérését. A Művelődési Minisztérium 1990. május 18-i keltezéssel állította ki az okiratot 8/PHI/403/K szám alatt, így aztán az Esztergom és Vidéke 1990/10. számával végérvényesen elbúcsúzott talányos alcímétől, helyébe ez került: „Társadalom – Politika – Művelődés – Helyismeret – Idegenforgalom”. Fejlécéről lekerült a szocialista városcímer, a vörös csillagos, hogy Esztergom lakosai viszontláthassák, illetve sokuk megismerhesse az ősi város ősi jelképét, amelyet később, már az új képviselő-testület hivatalosan is – igaz, korszerűbb rajzolatban – Esztergom címereként fogadott el.

Az átmenet hónapjai az élet, a történések sűrűjébe vitték a lapot. Minden száma állásfoglalás, mai szemmel nézve minden száma történelmi dokumentum. Hatásáról csak annyit: ez a lap követelte vissza az egykori vármegyecímert, ez a lap mondta ki a köz óhaját: legyen ismét Komárom-Esztergom megye, ez a lap fogalmazta meg először, hogy az Alkotmánybíróság székhelye Esztergomban kell hogy legyen. És amit megfogalmazott, úgy lett. Csak a híd nem épült még fel.

(1995)

Jegyzetek

- ¹ Kőrösy László: Szabadelvű sajtót! Esztergom, Nyomtattatott Buzárovits Gusztávnál, 1879.
- ² Gondolatok a könyvről. Összeállította Mészáros József. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1972.
- ³ Kőrösy László: Szabadelvű sajtót! Esztergom, Nyomtattatott Buzárovits Gusztávnál, 1879.
- ⁴ Kőrösy László: Szabadelvű sajtót! Esztergom, Nyomtattatott Buzárovits Gusztávnál, 1879.
- ⁵ Kőrösy László: Szabadelvű sajtót! Esztergom, Nyomtattatott Buzárovits Gusztávnál, 1879.

⁶ Óvári Miklós: Történelem, ideológia, kultúra. Válogatott beszédek és cikkek. Bp., Kossuth Kiadó, 1980.

⁷ Szekfű András: A tömegkommunikáció új útjai. Bp., Kossuth Kiadó, 1984.

⁸ Szekfű András: A tömegkommunikáció új útjai. Bp., Kossuth Kiadó, 1984.

⁹ Szekfű András: A tömegkommunikáció új útjai. Bp., Kossuth Kiadó, 1984.

¹⁰ Szekfű András: A tömegkommunikáció új útjai. Bp., Kossuth Kiadó, 1984.

¹¹ Esztergom és Vidéke 1986/I.

Sajtó alá rendezte Filemon Béla. A szerző 1996-tól volt az Esztergom és Vidéke 1986-tól 2007-ig kiadott új sorozatának főszerkesztője. A 2007 januárjában megjelent három (ebből az 1-2. dupla) számban már nincs senki főszerkesztőként feltüntetve. A következő számban folytatjuk Bencze Csaba Attila feljegyzéseinek közlését.

Sz. Opre Mária: A mese szárnyán